

Prosopobibulum alebo Počítačová latinčina

Lucia Laudoni

10. júna 2024 ✚ Kultúra

Položili ste si niekedy otázku, aké je najdlhšie latinské slovo doložené v antickej rímskej literatúre? Odpoveď treba hľadať v diele zabudnutého básnika Laevia.

K obdivovateľom Laeviovoho štýlu patril aj Aulus Gellius, autor slávnych *Noctes Atticae*. Gellius vyzdvihuje Laeviovu schopnosť vytvárať nové, neobvyklé slovné spojenia. Schopnosť, ktorú budú latinisti potrebovať aj o dvetisíc rokov neskôr, kedy presedia dni a noci nad kreovaním neolatinskej počítačovej lexiky.

Pod obočím, oko očím

Gellius píše:

„*Et quae multiplica (Laevius) ludens composuit, quae illud est, quod vituperones suos subductisupercilicarptores appellavit.*“

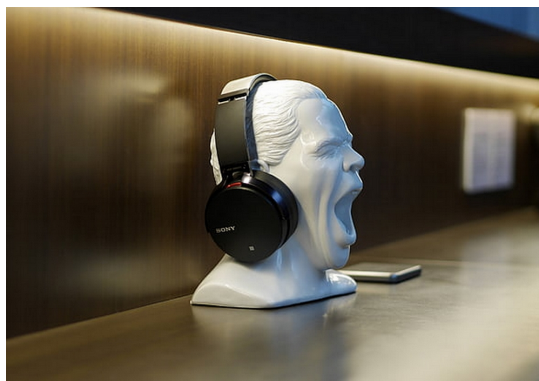
„(Laevius) hravo vytvoril také zložené slová, ako napríklad *subductisupercilicarptores*. Takto nazýval svojich neprajníkov (tupiteľov, kritikov).“

Kompozitum *subductisupercilicarptor* sa dá voľne preložiť ako „človek s neprimerane zodvihnutým (*subducere*), prípadne stiahnutým obočím (*supercilium*)“. Stojí za zmienku, že pod pojmom *carptor* sa môže skrývať aj nôž na porciovanie mäsa, rezač.

Pokiaľ toto podstatné meno, ktoré nebolo štandardnou súčasťou každodennej slovnej zásoby ani v staroveku, prevedieme do datívu a ablatívu plurálu, dostaneme najdlhšie klasické slovo – *subductisupercilicarptoribus*.

Novotvar rímskeho básnika môže byť niečím viac, než len kurióznym jazykolamom. S plnou vážnosťou by som ho použila na preklad anglicizmu „internetový hejter“. Lebo taký *subductisupercilicarptor* len vrtí obočím, unudený na smrť, aby do nevinnej klávesnice obrazne zapichol svoj mäsiarsky nôž prehnanej, vulgárnej kritiky. *Poeta minor* Laevius by sa zaiste divil, že jeho pitoreskné slovo sa v digitálnej ére dočkalo nového života.

Dulciorelocus (sladko hovoriaci, „sladkoústý“, slovo z dielne rímskeho básnika Laevia) svätec Izidor Sevillský bol všestranným latinským spisovateľom, dnes je známy najmä ako patrón internetu. Poprosme svätého Izidora, nech nás sprevádza svetom počítačovej terminológie v latinskom jazyku. *Verba computatralia* sú zaujímavé, poučné a veru aj vtipné.

Nova et vetera.

Zdroj: pickpik.com

Nové slová

Ďalšie latinské kladivo na jazyk *floccinaucinihilipilificatio* nevzniklo ako *terminus technicus*, spojený s informačnými technológiami. Nie je doložené v lexikálnom fonde klasickej latinčiny, zrodilo sa v 18. storočí v hlavách anglických študentov latinskej literatúry. *Argumentum ad antiquitatem* v prípade tohto tvaru neplatí, to však neznamená, že po ňom *per occasionem* nemôžeme siahnuť.

Floccinaucinihilipilificatio je úsmevná *catena verborum*, slovná reťaz zložená zo slov *floccus* (chumáč, vložka, nepatrná vec), *nihil* (nič), *nauci* („ničotné nič“) a *pilus* (chĺpok, vlas). Vyjadruje čosi bezvýznamné a zbytočné, čo nestojí ani za mak makový. Môžeme ho použiť, keď potrebujeme duchapľne podotknúť, že nejaká internetová diskusia, článok alebo príspevok má nulovú hodnotu.

Nulovú hodnotu v žiadnom prípade nemá práca vatikánskych latinistov Cleta (Anacletus) Pavanetta a Reginalda Fostera, ktorí sa postarali o prvé normatívne latinské novotvary v počítačovej oblasti. Slovník *Lexicon recentis Latinitatis* vznikol – povedané s jemným zveličením – takmer pod freskami Sixtínskej kaplnky, ktoré dýchajú krásou.

Vatikánsky lexikón novej latinčiny je – a dovoľte mi teraz trochu netradičné prirovnanie – Saxanin lexikón kúziel pre latinistov. Interpretovať moderný výraz „predávkovanie drogami“ ako *immodica medicamenti stupefactivi iniectio* namiesto stredovekého *intoxicatio* je jednoducho čarovné. Metóda tvorcov slovníka je založená na deskriptívnom reťazení syntagiem, ktoré pri ústnej konverzácii pôsobia trochu ťažkopádne, no z gramatického hľadiska sú veľmi estetické a priam cicerónovsky floridné.

Lexicon recentis Latinitatis má pre počítač vyhradený názov *instrumentum computatorium*. Medzinárodná latinská obec uprednostňuje termíny *computatorium*, *computatorius*, *computatrum*, *ordinatrum* (cf. francúzske *ordinateur*). Špaňálov a Hrabovského latinsko-slovenský slovník navrhuje *machina calculatoria*. Podľa môjho názoru, *meo iudicio*, to pripomína skôr kalkulačku...

Latinčina v manažérskom saku

Kde hľadať novolatinské slová zo sveta informačných technológií? Filológ David Morgan z Furman University spoluvytváral korpus latinských neologizmov, okrem iného aj pre počítačovú sféru. Jeho slovník sa stal úspešnou internetovou platformou: <https://neolatinlexicon.org/>

Ďalším vďačným zdrojom latinského vokabulára spojeného s dynamicky sa rozvíjajúcim svetom informatiky je Traupmanov *Latin and English Dictionary* z roku 2007. V komparácii s vatikánskym slovníkom je

aktuálnejší.

Na *vocabula computatralia* nie je chudobná ani latinská Wikipédia:

https://la.wikipedia.org/wiki/Vicipaedia:Verba_technologica Pri ponorení sa do latinských článkov z počítačovej oblasti je však potrebné sledovať ich gramatickú a štylistickú úroveň (texty písané *Latinitate purissima* sú estimované označením L+1).

Pokiaľ sa nejaký programátor zatúži vyjadrovať v práci po latinsky, môže načrieť do tejto studnice, hoci niektoré odkazy už žiaľ nefungujú: https://la.wikipedia.org/wiki/Vicipaedia:Lexica_Latina_interretialia

Webové glosáriá latinskej slovnej zásoby z počítačového (mikro)sveta sa od seba mierne líšia, v závislosti od metodologického prístupu ich autorov.

Pohyb v oblasti „profánnej“ latinčiny však nabera na obrátkach. V roku 2016 sa v Ríme uskutočnil zaujímavý seminár s ešte zaujímavejším názvom *Business Latin (Obchodná latinčina)*. Seminár viedol výkonný riaditeľ spoločnosti Enel a jeden z najvýraznejších zjavov medzi aktívnymi latinskými hovoriacimi, Talian Luca Desiata. K jeho záujmom patrí aj tvorba novej latinskej lexikálnej bázy v podnikateľskom prostredí.

Na plecích predkov.

Zdroj: pexels.com

Gugulare, Gugula... Google!

V roku 2010 sa na maďarskom blogu o latinskom jazyku a klasickej filológii *Laudator* objavil článok, ako správne zlatinizovať názov internetového prehliadača Google:

https://laudator.blog.hu/2010/03/07/hogyan_forditsuk_a_google_t_latinra

Keďže latinčina nepozná diftong s dvoma za sebou idúcimi „oo“, používať termín *Googles* je ako päť na oko. Komunita z dnes už defunktného diskusného fóra *Colloquia Latina* (<https://chat.yle.fi/latini/index.php>), ktoré patrilo fínskej rozhlasovej stanici Yle, vysielajúcej spravodajstvo v latinskom jazyku (*Nuntii Latini*),

sa zhodla na tom, že feminínium *Gugula* (resp. *Gogula*) bude optimálnou voľbou. Nato sa zosypala lavína novotvarov *gugulare* (googliť), *gugulator*, *gugulatrix*, *machina gugulatoria*. Je tu ešte niekto, kto sa odváži klásť vence na rakvu údajne mŕtveho jazyka?

Pokiaľ ide o YouTube a Instagram, preklad je podstatne jednoduchší: *TuTubus* a *Instagramma*. Zabudnite na Facebook, v latinskej ríši divov je to *Prosopobibulum* alebo *Prosopobiblion* (oba tvary sú zloženinou z gréckych substantív pre tvár a knihu).

„*Quid novi in Prosopobiblio?*“ – „Čo je nové na Facebooku?“ spýtali by sme sa, celkom ľudovo a neklasicky, Rimana, keby (hypoteticky) prekročil Rubikon času a zaregistroval by sa na sociálnej sieti.

Je anglická počítačová lexika skutočne anglická?

Mnohí z nás sú presvedčení, že lexémy a semémy, ktoré sa týkajú moderných technológií, pochádzajú z angličtiny. Wikipédia tvrdí, že pôvod slova *server* treba hľadať v anglickom *to serve* – slúžiť. Skutočne? Každý usilovný študent latinčiny vie, že tvar *server* je prvou osobou singuláru konjunktívu prézenta pasíva slovesa *servare* (dávať pozor, strážiť, chrániť), vid. <https://en.wiktionary.org/wiki/servo#Latin> Nuž, aká angličtina?

Slovo *server* je konkrétny tvar latinského slovesa, ale pojem „počítačový server“ latinisti preložili v podobe *moderatum*: <https://latinlexicon.org/definition.php?p1=4001522>

Rovnaký osud postihol termín *monitor*. Jeho jazykovým „otcom“ je latinské maskulínium tretej deklinácie *monitor* – napomínateľ, upozorňovateľ, varujúci (*monere* – varovať). Pokiaľ by sme chceli vysvetliť cisárovi Trajánovi, čo je to počítačová obrazovka, moderná filológia nám dáva na výber zo slov *monitrum*, *monitorium* či *album computatri*.

Počet slov z výpočtovej techniky, ktoré sú v skutočnosti grécko-latinskými jazykovými výpožičkami v anglickom kabáte, nie je zanedbateľný: aplikácia (*applicatio*), program (*programma*), systém (*systema*), disk (*discus*), pamäť (po anglicky *memory*, v latinčine *memoria*), proces, procesor (*processus*) a mnohé ďalšie. Hlavný procesor (CPU) vstúpil do neolatinských slovníkov ako *procestrum princeps*.

Tempus interretiale.

Zdroj: pickpik.com

Odišná situácia nastáva v prípade, ak potrebujeme obliecť do tógy moderné slová, ktoré nemajú latinský pôvod a v Caesarovom jazyku nemajú zmysluplný ekvivalent. Čo si počneme? *Quid faciamus?* Notebook predsa nemôžeme „otrocky“ preložiť ako „knížôčku s poznámkami“ (*libellus cum adnotationibus*). Učené hlavy navrhli používať spojenie *ordinatrum portabile, gestabile*.

Tajomstvo tvorby nových latinských slov spočíva najmä v dôslednej znalosti onomaziologických a semaziologických postupov, ako aj v umení latinizácie gréckych slov a slov prevzatých z románskych jazykov. *Tela Totius Terrae (World Wide Web)* je svedkom, že smartfón vstúpil na pomyselné jazykové *Forum Romanum* ako *sophophonum* s prefixom v podobe gréckeho adjektíva *σοφός* – šikovný, zručný, múdry.

Len či sú múdrymi aj tí, ktorí smartfóny používajú, ako sa vraví, bez ladu a skladu! Človek – eufemicky povedané – nižších mentálnych kvalít, ktorý pri sebe stále nosí svoj smartfón a hľadá do neho ako zmyslov zbavený, má v súčasnej hypermodernej latinčine svoje pomenovanie. Táto deviácia druhu *homo sapiens* je *truncus* (latinský výraz pre duté poleno, truľa, chumaja, možno povedať aj *stultus*) *sophophoniger* či *sophophonifer* („smartfónonosec“, prípony *-fer*, *-ger* označujú proces nosenia).

Hodie natus est radici frater

Nie, toto nie je paródia na vianočnú antifónu *Hodie Christus natus est*, ale „šialené“ počítačové chybové hlásenie z roku 1976 alebo 1977, kedy bola tzv. počítačová veda v porovnaní s dneškom ešte v plienkach.

Príbeh tohto latinského kódu nájdeme na stránke: <https://multicians.org/hodie-natus-est.html>

Vtedajší informatici v piatok večer nainštalovali niekoľko diskových jednotiek s úmyslom prekonfigurovať systém do soboty rána. Počítač si však robil, čo chcel. V príkazovom riadku zablikal čudesný oznam „*Hodie natus est radici frater.*“

Berbie Greenberg, ktorý mal rád latinčinu, sa trochu „pohral“ s počítačom. Počítač sa neskôr pohral s jeho kolegami aj s ním samým, keď vypustil do sveta chybové hlásenie, ktorému by ani Plínius nerozumel. „Dnes sa koreňu (datív *radici*) narodil brat (*frater*)? Alebo chcel počítač povedať „brat koreňa“?

Legendárny latinský bankomat vo Vatikáne.

Zdroj: Seth Schoen / flickr.com

Môže počítač „rozprávať“ po latinsky? Artificiálne simulátory a generátory viet ChatGPT a Google Translate sú vari najhoršími učiteľmi latinčiny na svete. Tolko chýb nerobili ani moji najlenivejší študenti (prednášala som relatívne krátko, ale predsa...).

Ako to dopadne, keď sa AI zahrá na latinistu?

Predstavím vám výsledok jedného malého „pokusu“. Spýtajme sa AI chatbotu jednoduchú vetičku: „*Quid agis?*“ Táto otázka sa dá preložiť dvojako: „Čo robíš“ aj „Ako sa máš“? Dokáže tzv. umelá inteligencia rozlíšiť, ktorú sémantickú nuansu mám na mysli?

Elektronický kamarát odpovedal s odvahou Scipiona, keď vyprášil Kartágincom kožuchy: „*Ego sum programma computeris ita ut nihil agere possim!*“ („Som počítačový program, takže nemôžem robiť nič!“)

Výstižné – no nie? Až na to, že spojenie „*programma computeris*“ si zaslúži známku Fx v indexe. Korektný tvar je *programmatale*, pretože *programma* je neutrum gréckeho pôvodu a aj príslušné adjektívum musí byť v tvare neutra. Ani správne zvolený konjunktív po *ut* ma nepresvedčil, že počítač nám rozumie. Lebo aj ten najmenej výrečný „latiník“ by na formálnu otázku „Ako sa máš?“ utrúsil niečo v zmysle „*optime valeo*“.

Umelá inteligencia odpovedala síce s kostrbatou gramatikou, ale jej výrok sa rovná proroctvám veštkyne Pýtie. Naozaj nemôže urobiť nič. Ľudská duša potrebuje latinčinu a naopak, latinčina potrebuje dušu. Ľudskú, Bohom stvorenú dušu a vycibrený um, bez ktorého by nevznikol ani jeden z novodobých latinských neologizmov.

Jedného dňa sa ma ktosi spýtal, či integrácia moderných slov do latinčiny, ako napríklad *navigatrum interretiale* (internetový prehliadač) a *quadrum tactile* (dotyková obrazovka), nie je znesvätením liturgického jazyka.

Predstavme si latinčinu ako veľký dom, ktorý má veľa miestností. Spája ich strecha spoločnej gramatiky, pevné tehly morfológie a syntaxe. Každá miestnosť však slúži inému účelu. V kúpeľni nebudeme obedovať a v kostole nebudeme používať počítačovú latinčinu. Každá latinská „izbička“ má však svoje čaro, stačí *in tempore opportuno*, v správnom a vhodnom čase, otvoriť tie správne dvere.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/prosopobibulum-alebo-pocitacova-latincina/>